

ПОЛИТИКА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И ИНТЕРВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО И ТОРМОЗА В УЧИЛИЩЕ

Разработена съгласно Заповед № РД09-5906/28.12.2017 г. на Министъра на образованието и науката и Решение № 2 на Педагогически съвет, взето на заседание на педагогическия съвет с Протокол № 8/10 септември 2024 година, утвърдена със заповед на директора № РД-10-254/12 септември 2024 г.

I. ИЗМЕРЕНИЯ НА НАСИЛИЕТО И ТОРМОЗА В УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Какво е насилие?

“**Насилие**” е всеки акт на физическо, психическо или сексуално посегателство, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.

Насилието може да бъде упражнено от възрастен към дете, между деца, между възрастни и от дете към възрастен.

- **Физическо насилие** е „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание, без разстройство на здравето”.
- **Психическо насилие** „са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на негативно отношение, както и неспособността на родителя, настойника, попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда”.
- **Сексуално насилие** е злоупотреба с цел сексуално задоволяване. Сексуално насилие и злоупотреба над дете според определението на Световната здравна организация (СЗО) е „участието на дете в сексуални действия, които той или тя не разбира напълно и за които не е в състояние да даде информирано съгласие, или за които детето не е подготвено от гледна точка на развитието си и не може да даде съгласие, или които са в нарушение на законите или социалните табу на обществото”.
- **Пренебрегване** е неуспехът на родителя, настойника, попечителя или на лицето, което полага грижи за детето да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

Какво е тормоз?

Тормозът е специфичен вид насилие и е сред най-неуловимите форми на агресивно поведение и насилие. Случаите на тормоз сред учениците се извършват в групова среда, в присъствието на други връстници и в отсъствието на възрастни. Тормозът е „повтарящи се във времето негативни действия от страна на един или повече ученици, когато някой умишлено причинява или опитва да причини травма или дискомфорт на друго дете чрез физически контакт, чрез думи или по друг начин.”

Проявите на тормоз в училище най-общо могат да бъдат разделени на следните основни групи:

- **Физически тормоз** – повтарящи се блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение;
- **Психически тормоз** – системно подмятане, подиграване, закачане, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на имущество, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене;
- **Сексуален тормоз** - представлява всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до накърняване на достойнството на лицето, и по-специално създаване на смущаваща, враждебна, деградираща, (принизяваща) унижителна или обидна обстановка. Включва измислянето на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността на някой и подигравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание до т.н. до по-екстремни форми на нападение и насилие.

- **Кибернасилие и Кибертормоз** - насилие и тормоз, които се осъществяват в дигитална среда, чрез дигитални устройства. Включват създаване и разпространение на обидни, заплашителни и подигравателни визуални материали, снимки и текстови съобщения, които уронват достойнството на детето или го унижават: снимане на дете с мобилен телефон и свободно разпространяване на снимки или видеозапис без негово съгласие, кражба на самоличност/профили, обиди, разпространение на слухове в социалните мрежи и др.

Тормозът между деца спада към насилието над дете и се третира с мерките на Закона за закрила на детето. *Според чл. 7 ал. 1 и ал. 2 от Закона за закрила на детето всяко дете има право на закрила от насилие и всеки, на когото стане известно за дете, преживяло насилие, е длъжен да сигнализира органите по закрила.*

II. РАЗЛИКАТА МЕЖДУ ТОРМОЗ И ЗАКАЧКИ ИЛИ ИГРА

Важно е да се разграничат случаите, когато не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между децата.

- Ако учениците се закачат, бутат или блъскат или си разменят шеги, като при това се смеят, разменят си ролите и позициите и никое от тях няма видимо доминиращо положение, а околните не им обръщат особено внимание, то най-вероятно става дума за игра;
- Ако един от учениците е видимо напрегнат, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролите не се сменят, а другият ученик е в постоянно доминираща позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най-вероятно става дума за тормоз.
- Ако ученикът не се чувства добре от закачките и подигравките, тогава поведението може да е тормоз;
- Ако ученикът, към когото са отправени подигравките, поиска от другото дете да спре и той или тя не спират да се подиграват, тогава става въпрос за тормоз;
- Ако ученикът, който дразни, продължава да дразни или дразни отново и отново, това е тормоз;
- Ако дразненето е свързано с нещо, което ученикът не може да промени /височина, носене на очила, тегло, способност да чете, атлетически способности и пр./, това е тормоз;
- Ако има и други хора наоколо, които наблюдават ситуацията и се окуражават или се присъединяват към ситуацията на подигравки, това е тормоз;

По-голямата част от ситуацияите на тормоз могат да бъдат овладени от *учителите*, а някои от *самите ученици*. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията и нейната тежест. Важно е да се разграничат случаите, когато не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между учениците. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на учениците, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват.

Учителят може да се намеси, за да предупреди децата да внимават, когато се касае за приятелска игра. Когато наблюдаваното поведение се определя като тормоз, е необходимо да се предприемат съответните стъпки.

II. ПРИЗНАЦИ ЗА РАЗПОЗНАВАНЕ НА НАСИЛИЕТО И ТОРМОЗА

Разпознаването на **насилието и тормоза** включва следните физически и поведенчески показатели:

- различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени

- петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;
- неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едностранни отговори;
- безпокойство и крайности в поведението - от агресивност до пасивност;
- лоша представа за себе си – учениците може да вярват, че са заслужили насилието;
- прекалена отстъпчивост на ученика и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
- влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;
- влошаване на успеха от обучението и чести отсъствия от училище;
- чести отсъствия от определени часове, например физическо възпитание и спорт;
- ученикът може да стане затворен и да се самоизолира, да не желае да контактува с връстниците си;
- агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;
- внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или за нивото на развитие на ученика;
- бягане и криене, включително зачестили бягства от училище;
- загуба на доверие, неучастие в общите занимания в училище, ниска самооценка;
- употреба на алкохол, медикаменти, само занемаряване (постоянно обличане на едни същи дрехи или отказ да среща косата си);
- психосоматични симптоми, като болки в стомаха, главоболие, гадене и др.;
- промени в навиците и „бягство“ във виртуалното пространство;
- разпознаването на **сексуалното насилие** включва както изброената по-горе симптоматика, така и различни прояви на сексуализирано поведение (имитация на сексуален акт, разголване, използване на език, свързан със сексуални действия и т.н., които не са характерни за съответната възрастова група деца).

III. ПРИНЦИПИ И ОСНОВНИ ЦЕЛИ

В основата на настоящата политика е прилагането на цялостен училищен подход, полагане на координирани и последователни усилия за предотвратяване на тормоза и насилието и изграждането на сигурна училищна среда.

Политиката и всички свързани с нея документи се основават на следните **принципи**:

- Позитивна култура и климат, които приемат различието и разнообразието и се базират на принципите на приобщаващото образование; дават възможност за развитие на сигурна среда, в която учениците открито споделят и обсъждат теми, свързани с насилието; насърчават взаимоотношения на уважение сред цялата общност;
- Ефективно лидерство
- Прилагането на цялостен институционален подход
- Споделено разбиране за насилието и тормоза и последиците
- Подкрепа и мотивиране на учениците и служителите, в т.ч. информиране, обучение, консултиране, супервизия и изграждане на капацитет за справяне с насилието;
- Въвеждане на образователни стратегии и дейности за превенция (вкл. мерки по информиране), които: развиват емпатия, уважение и резиланс (устойчивост) сред учениците; разпознават и ясно адресират агресивно поведение; изграждат нулева

толерантност към всички форми на насилие;

- Системност и регулярност при вписване, изясняване и прилагане на мерки и последващи действия в случаи на насилие и тормоз;
- Координация и последователни усилия от страна на институцията за изграждане на мрежа от взаимовръзки и взаимодействия за изграждане на по-сигурна среда;
- Партньорство с родителите;
- Непрекъсната оценка и проследяване на ефективността на цялостната политика за превенция и интервенция на насилие и тормоз.

Основни цели в политиката са:

- сдаване на позитивна култура и климат в училище;
- повишаване на осведомеността на всички заинтересовани страни в процеса;
- разработване на превантивни мерки;
- разработване на мерки за интервенция;
- предоставяне на подкрепа за участниците в ситуация на тормоз и насилие;
- провеждане на обучителни дейности и запознаването на всички участници с дейностите по превенция и интервенция, както и сътрудничество с външни за училището организации и институции;
- механизми за проследяване на ефективността от дейностите по превенция и интервенция

V. ДЕЙНОСТИ ЗА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПОЛИТИКАТА

Политиката за превенция и интервенция на насилието и тормоза се осъществява на равнище училище и равнище клас чрез дейности по **превенция и интервенция (реакция)**. Привличането на родителите, институциите и организациите чрез съвместни дейности и инициативи, е важна част от реализирането на училищната политика.

Превенцията на насилието и тормоза включва комплекс от мерки, които имат за цел ограничаване и/или елиминиране на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилието. Превенцията поставя приоритет върху дейности на равнище клас, например създаване на правила на отношения в класа, морално възстановяване на щета, тематични дискусии, регулярно провеждани в часа на класа или по друго време. Дискусиите са възможност в класа да се поставят за обсъждане въпроси, които вълнуват или смущават учениците, като по този начин се създава пространство за отработване на агресията чрез говорене, разиграване на ситуации, тяхното обсъждане и съответно осмисляне.

Интервенциите включват действия и мерки, които целят спиране и разрешаване на възникнала вече ситуация на насилие, тормоз и криза, като се отчитат индивидуалните потребности на всяка от страните, въввлечено пряко или косвено в ситуацията, и се прилага принципа на най-добрия интерес на учениците. В по-голямата си част интервенциите включват отговора на училището при възникнали ситуации на насилие и тормоз.

1. **Създаване на координационен съвет** с ясни функции и делегирани отговорности, който отговаря за планиране, проследяване и координиране на усилията за справяне с насилието и тормоза. Съветът се ръководи от заместник-директор, определен от директора и включва в състава си психолог, педагогически специалисти на учителски длъжности, ученици и родители;
2. **Оценка на ситуацията** - организира се от училищното ръководство, извършва се в началото на учебната година чрез въпросници (**Приложение № 1 - Въпросник за учителя; Приложение № 2 - Въпросник за ученика за взаимоотношенията в класа, Приложение № 3 - Въпросник за тормоза от връстниците в училище**); обработване и анализ на резултатите от въпросниците; запознаване на училищните общности с оценката на проблема (педагогическия персонал на Педагогически съвет с участието и на

непедагогически персонал; а в подходящ формат - и с родителите и учениците);

3. **Изготвяне на план за превенция и интервенция на насилието и тормоза** изготвя се и се реализира от училищния координационен съвет и се утвърждава от директора с продължителност от една учебна година, като се актуализира в началото на всяка учебна година на базата на извършената оценка в началото на всяка учебна година; съдържа описание на всички дейности по превенция и интервенция на ниво институция и ниво клас; очертават се срокове и отговорности по изпълнение на дейностите по превенция и интервенция;
4. **Работа с родители** - партньорството с родителите за съдействие по превенция на насилието и тормоза в случаи на интервенция
5. **Ресурсна обезпеченост** - осигуряване на ежегодно обучение на служителите по теми, свързани с насилието и тормоза; търсене на подкрепа и съдействие от външни за институцията специалисти, които са обучени за интервенция в ситуации на тормоз; информационни материали и др.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение № 1

Въпросник за учителя

Приложение № 2

Въпросник за ученика за взаимоотношенията в класа

Приложение № 3

Въпросник за тормоза от връстниците в училище

ТОРМОЗЪТ ОТ ВРЪСТНИЦИТЕ В УЧИЛИЩЕ ВЪПРОСНИК ЗА УЧИТЕЛЯ

Уважаеми учители, въпросникът, който Ви предлагаме, се отнася до тормоза от връстниците в училище. Какво означава тормоз от връстниците в училище?

ОПРЕДЕЛЕНИЕ

Тормозът от връстниците е особена форма на **злонамерена** агресия, извършвана **многократно** от позицията на **силата**.

- (1) Целта е да се причини физическо или психическо страдание на жертвата.
- (2) Тормозът не е отделен акт - действията се повтарят многократно, систематично, за продължителен период от време. (Отделният инцидент в училище само по себе си не може да се определи като тормоз.)
- (3) При тормоза едната страна е очевидно по-слаба и не може адекватно да се защити, но въпреки това този, който я тормози, продължава отново и отново с действията си. Дисбалансът на сила прави възможен многократния, продължителен характер на тормоза. Поради тази причина схватките в училище между страни с приблизително еднаква сила (с цел урегулиране на взаимоотношенията, постигане на доминираща позиция в групата и др.) не трябва да се определят като тормоз.

ФОРМИ

Тормозът може да се прояви като директни физически или вербални атаки - удари, ритане, блъскане, дразнене, подигравки, обиди и др., или като вид социална манипулация, която цели увреждане на взаимоотношенията на жертвата - например опити за zlepоставяне, изолация, изключване от групата. Типични средства за това са разпространяването на клюки, слухове, интриги и други начини за социална манипулация, целящи уязвяване и причиняване на вреда.

Особена форма на тормоз е употребата на власт/сила: жертвата е принуждавана да прави неща, които не иска, от позицията на властта и доминирането: унижавана е или е изнудвана с цел получаване на облаги (пари и др.) Съвременна форма на тормоз е кибертормозът, при който вредата се нанася чрез социалните мрежи и средствата за мобилна комуникация. Кибертормозът може да е в директни форми, например чрез изпращане на обидни или заплашителни имейли или SMS-и, но типично се осъществява в индиректна форма: писане на обидни неща в чата, Facebook и другите социални мрежи, качване на снимки, клипове и други дискредитиращи материали в мрежата. Характерно за кибертормоза е, че агресорът остава в много голяма степен анонимен, което му позволява да избегне риска от отмъщение.

ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ЖЕРТВАТА

Типичните жертви на тормоз от връстниците обикновено са плахи, неуверени, тревожни деца, чиито чувства лесно могат да бъдат засегнати; физически са по-слаби (характеристика, която е по-важна при момчетата); социално са изолирани в класа, самотни, с малко или изобщо без приятели; не умеят да отстояват себе си, при конфликт се отдръпват или заемат подчинена позиция; ако ги атакуват, реагират с примирение и приемат без съпротива това, което им се случва.

Не всички деца с посочените характеристики стават жертви на тормоз от връстниците, но много от тях, поради неувереността, която излъчват, и подчинения, пасивен стил на реагиране, непреднамерено привличат вниманието и са в по-висок риск да се окажат мишена на тормоз.

Освен посочените, има и деца с по-различни характеристики: импулсивни, със слаб самоконтрол, емоционално нестабилни, реагират гневно, невъздържано, когато им пречат. Поради не овладения си, импулсивен начин на поведение, тези деца често лекомислено предизвикват останалите, генерират напрежение и провокират ответни реакции. Тези деца са в риск да се окажат в

„смесения“ статус на *агресор-жертва*: деца, които едновременно са обект на тормоз, но заедно с това тормозят другите. *Агресорите-жертви* потенциално са били:

- (1) жертви, които на свой ред са започнали да тормозят други деца, или
- (2) „неуспешни“ агресори, на които останалите отмъщават.

ТОРМОЗЪТ ОТ ВРЪСТНИЦИТЕ В УЧИЛИЩЕ ВЪПРОСНИК ЗА УЧИТЕЛЯ

Моля, отговорете на поставените по-долу въпроси, като отбележите верните според Вас отговори. Въпросникът е попълнен от:

Име:.....

Фамилия:.....

Клас:

Брой на учениците в класа:.....

От тях: момчета и момичета.....

ВЪПРОСИ	ОТГОВОРИ	
1. Има ли в класа Ви деца, които са тревожни, неуверени, изолирани, без приятели?	1) Да, има. Общо:	2) Не, няма.
	Момчета:	
	Момичета:	
2. Ако има такива деца, как се отнасят останалите към тях? (Може да посочите повече от един отговор.)	1) Не им обръщат внимание. 2) Изключват ги от нещата, които правят заедно. 3) Обиждат ги, дразнят ги или им се подиграват. 4) Държат се грубо с тях, блъскат ги, удрят ги.	
3. Ако в класа има деца, към които останалите се отнасят зле, кога за пръв път го забелязахте?	През миналата учебна година. 1) През тази учебна година. 2) През последния месец. 3) Съвсем наскоро.	
4. Ако имате предвид колко чести и колко сериозни са нещата, които се случват с тези деца, как бихте ги определили?	1) Като жертви на тормоз. 2) Към момента не са, но биха могли да се превърнат в такива. 3) Става въпрос по-скоро за безобидни неща, типични за отношенията между връстници.	
5. Ако в класа има деца, към които останалите се отнасят зле, необходима ли е специална интервенция от страна на възрастния?	1) Да, тези деца се нуждаят от помощ, за да се интегрират успешно в групата. 2) Проблемите не са толкова сериозни, в такива случаи е по-добре децата сами да решават проблемите помежду си.	

6. Има ли в класа деца, които са импулсивни, със слаб самоконтрол, лесно се разгневяват, бурно реагират, ако останалите им пречат?	1) Да, има. Общо:	2) Не, няма
	Момчета:	

	Момичета:	
7. Ако има такива деца, как се отнасят останалите към тях?	1) Избягват ги или се опитват да не им обръщат внимание. 2) На свой ред реагират агресивно, което създава конфликти и напрежение в класа.	
8. Ако имате предвид колко чести и колко сериозни са нещата, които се случват, как бихте определили тези деца?	1) Като агресори, на които останалите на свой ред отмъщават. 2) Към момента не са такива, но биха могли да се превърнат в агресори, на които останалите отмъщават. 3) Става въпрос по-скоро за безобидни неща, типични за отношенията между връстници.	
9. Ако в класа има деца с неовладяно, импулсивно поведение, необходима ли е специална интервенция от страна на възрастния?	1) Да, тези деца се нуждаят от помощ, за да се интегрират успешно в групата. 2) Проблемите не са толкова сериозни, в такива случаи е по-добре децата сами да решават проблемите помежду си.	
10. Има ли в класа деца, които обичат нарочно да дразнят и да се подиграват на други-те, опитват се да доминират, държат се грубо, агресивно и без видима причина?	1) Да, има. Общо:	2) Не, няма.
	Момчета:	
	Момичета:	
11. Ако в класа има такива деца, бихте ли определили действията им като тормоз, т.е. целят да причинят страдание на очевидно по-слабо от тях дете, като действията се повтарят многократно, за продължителен период от време?	1) Да, действията им могат да се определят като тормоз над връстниците. 2) Към момента не са такива, но в перспектива могат да прераснат в тормоз. 3) Става въпрос по-скоро за безобидни неща, типични за отношенията между връстници.	

12. Ако в класа има деца, които обичат да дразнят, да се подиграват на другите, да доминират и се държат агресивно и без видима причина, необходима ли е специална интервенция от страна на възрастния?	1) Да, тези деца се нуждаят от помощ, за да се интегрират успешно в групата. 2) Проблемите не са толкова сериозни, в такива случаи е по-добре децата сами да решават проблемите помежду си.
---	--

ВЪПРОСНИК ЗА УЧЕНИКА ЗА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА В КЛАСА

Уважаеми ученици, въпросникът, който ви предлагаме, се отнася до взаимоотношенията в класа. Моля, отговорете на всеки въпрос. Тук няма правилни и неправилни отговори. От значение е само личното мнение. Изследването е анонимно и не е необходимо да пишете имената си. Благодарим ви за участието!

ВЪПРОСИ	ОТГОВОРИ	
1. Има ли в класа ученици, към които останалите се отнасят зле: обиждат ги, подиграват им се, блъскат ги грубо или ги удрят, разпространяват за тях клюки, слухове, изключват ги от нещата, които останалите правят заедно?	1) Да, има. 2) Не, Общо: Момичета:	няма. Момчета:
2. Ако има ученици, към които останалите се отнасят зле, колко често се случват такива неща?	1) Почти всеки ден; 2) От време на време; 3) Рядко.	
3. Има ли в класа ученици, които обичат да помагат на другите, застъпват се за по слабите, защитават тези, които имат нужда?	1) Да, има. 2) Не, няма. Общо: Момчета: Момичета:	
4. Ако има такива ученици, колко често помагат на другите?	1) Винаги когато някой има нужда. 2) Само понякога. 3) Рядко.	
5. Има ли в класа ученици, които обичат да командват, да карат другите да правят неща, които не искат, държат се грубо, агресивно и без причина?	1) Да, има. Общо: Момчета: Момичета:	2) Не, няма.
6. Ако има такива ученици, колко често те се държат по този начин?	1) Почти всеки ден. 2) От време на време. 3) Рядко.	

7. Ти си: а) момче; б) момиче.

8. Навършени год.:

9. Клас:

ТОРМОЗЪТ ОТ ВРЪСТНИЦИТЕ В УЧИЛИЩЕ

Уважаеми ученици, въпросникът, който ви предлагаме, се отнася за тормоза от връстниците в училище.

КАКВО ОЗНАЧАВА ТОРМОЗ ОТ ВРЪСТНИЦИТЕ В УЧИЛИЩЕ?

- **Тормозът от връстниците** в училище се състои в преднамерено лошо отношение на един ученик или група към съученик, който е по-слаб и не може да се защити (да им отговори), например: дразнят го, обиждат го, подиграват му се, измислят му неприлични прякори, бутат го, удрят го или го ритат, заплашват го, вземат му нещата, изнудват го, затварят го в стаята или правят други неприятни неща.
- **Тормоз** освен това е и разпространението на злобни слухове, клюки и измислици за някого в училище, писането на обидни неща, например в социалните мрежи, качване на снимки, клипове или други неприлични материали, а и когато съучениците нарочно изключват даден ученик от това, което правят, изолират го и дори не искат да говорят с него.
- **Тормоз** означава, когато към даден ученик се отнасят по този начин не само веднъж, а постоянно, в продължение на дълъг период от време.
- **Тормозът** се различава от конфликтите, караниците или схватките в училище, които възникват между връстници с приблизително еднаква сила. При тормоза едната страна е очевидно по-силна от другата, която не може да се защити, да отговори на този, който я тормози.

ВЪПРОСНИК ЗА ТОРМОЗА ОТ ВРЪСТНИЦИТЕ В УЧИЛИЩЕ

Уважаеми ученици, след като прочетете всеки въпрос, оградете верния според вас отговор.

Тук няма правилни и неправилни отговори. От значение е само личното мнение.

Изследването е анонимно и не е необходимо да пишете имената си.

Благодарим ви за участието!

ВЪПРОСИ	ОТГОВОРИ
1. В твоето училище какво правят учениците, които тормозят други ученици? (Може да оградиш повече от един отговор.)	1) Блъскат ги, удрят ги. 2) Заплашват ги. 3) Обиждат ги, подиграват им се, измислят им неприлични прякори. 4) Дразнят ги. 5) Взимат им от нещата. 6) Говорят зад гърба им, разпространяват за тях неверни неща, клюки. 7) Изнудват ги. 8) Настройват другите ученици срещу тях. 9) Искат им пари. 10) Пишат обидни неща в социалните мрежи; качват неприлични снимки или материали в интернет. 11) Изпращат гадни имейли и SMS-и. 12) Друго (посочи какво):
2. Къде се случва ученици да бъдат тормозени? (Може да оградиш повече от един отговор.)	1) В класната стая. 2) По коридорите. 3) В тоалетните. 4) Пред бюфета. 5) В двора на училището. 6) На улицата. 7) В квартала, пред блока. 8) На друго място (посочи къде):
3. Случвало ли се е теб да те тормозят през тази учебна година в училище?	1) Всеки ден. 2) Няколко пъти в седмицата. 3) Един път в седмицата. 4) По-рядко от един път в седмицата. 5) Досега не се е случвало да ме тормозят.

4. Ако се е случвало да те тормозят, кога започна тормозът?	1) Преди две години. 2) Преди една година. 3) Преди около шест месеца. 4) Преди един-два месеца. 5) През последните една-две седмици. 6) Досега не се е случвало да ме тормозят.
---	---

5. Ако се е случвало да те тормозят, тези, които те тормозиха, бяха?	1) От твоя клас. 2) От други класове. 3) И от твоя клас, и от други класове. 4) Досега не се е случвало да ме тормозят.
6. Ако се е случвало да те тормозят, тези, които те тормозиха, бяха?	1) Момчета. 2) Момичета. 3) И момчета, и момичета. 4) Досега не се е случвало да ме тормозят.
7. Ако се е случвало да те тормозят, този, който те тормозеше, беше?	1) Сам. 2) С него имаше и други, които също те тормозеха. 3) С него имаше и други, но те само гледаха. 4) Досега не се е случвало да ме тормозят.
8. Когато теб те тормозиха, ти каза ли на някого? (Може да огradiш повече от един отговор.)	1) Казах на някого от учителите. 2) Казах на майка ми. 3) Казах на баща ми. 4) Казах на брат ми/сестра ми. 5) Казах на приятели. 6) Казах на друг човек (посочи): 7) Не казах на никого. 8) Досега не се е случвало да ме тормозят.
9. Ако си казал на някого, това помогна ли ти, доведе ли до спиране на тормоза?	1) Да. 2) Не. 3) Не съм казвал на никого. 4) Досега не се е случвало да ме тормозят.
10. Когато отиваш на училище, безпокоиш ли се да не те тормозят?	1) Не, никога. 2) Понякога. 3) Често. 4) Почти винаги.

11. Случвало ли се е ти да тормозиш друг ученик през тази учебна година?	1) Почти всяка седмица. 2) Почти всеки месец. 3) По-рядко от един път в месеца. 4) Не се е случвало да тормозя друг ученик.
12. Има ли в твоя клас ученици, които обичат да тормозят другите?	1) Да. 13. Ако има, колко са на брой? 2) Не.
14. Има ли в твоя клас ученици, които често са тормозени от другите?	1) Да. 15. Ако има, колко са на брой? 2) Не.
16. Как би постъпил, ако видиш няколко твои съученици да тормозят друг ученик от класа? (Посочи само един отговор, който най-добре съответства на твоето мнение.)	1) Ще се отдалеча, без да правя нищо: не е моя работа и не ме засяга. 2) Ще ми стане жал, но няма да се намеся. 3) Ще се намеся и ще защита човека, когото тормозят. 4) Ще поговоря с други съученици, за да накараме останалите да престанат. 5) Ще се присъединя и аз към тормоза: то си е забавно и едва ли е нещо много сериозно. 6) Няма да направя нищо, но ще се приближа, за да гледам, защото ми е любопитно какво ще стане

17. Ти си: а) момче; б) момиче.

18. Навършени год.:

19. Клас: